

Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Şahinbey Araştırma Ve Uygulama Hastanesi'nde Yatan Hastaların Akılcı İlaç Kullanımı İle İlgili Davranışlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of the Attitudes of The Inpatients Related to Rational Drug Use in Gaziantep University Sahinbey Research and Practice Hospital

Elif Oğuz¹, Belgin Alaşehirli², Abdullah Tuncay Demiryürek²

¹Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Farmakoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa

²Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Farmakoloji Anabilim Dalı, Gaziantep

Yazışma adresi: Elif Oğuz, Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Yenişehir Kampüsü, 63300 Şanlıurfa, Tlf: 0414 3183130 Email: elifoguz73@harran.edu.tr

Geliş tarihi / Received: 17.04.2015

Kabul tarihi / Accepted: 23.04.2015

Bu çalışmanın kısmen Türk Farmakoloji Derneği 22. Ulusal Farmakoloji Kongresi'nde (1-7 Kasım 2013, Antalya) sunulmuştur.

Öz

Amaç: Bu çalışmada Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'ne başvuran hastaların akılcı ilaç kullanımı ile ilgili davranışlarını değerlendirmeyi amaçladık.

Materyal ve metod: Bu çalışmaya Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesinde yatan 296 hasta dahil edildi. Veriler Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel müdürlüğü Akılcı İlaç Kullanımı Şubesi'nden sağlanmış olan anket formları ile toplandı. Bu formlarda hastaları tanımlayıcı ve akılcı ilaç kullanımı ile ilgili tutumlarını belirleyici sorular bulunmaktaydı. Veriler SPSS (SPSS, version 11.5, Chicago, IL, USA) programı kullanılarak sıklık, yüzde ve ki kare testi ile değerlendirildi.

Bulgular: Çalışmaya dahil edilen hastaların % 27.7'si 18-30 yaş aralığında, % 59.5'i kadın ve % 48'i ilkökul mezunu idi. Katılımcıların evde ilaç bulundurma ve bunları saklama davranışları değerlendirildiğinde % 38.5'inin tedavi sonrası arta kalan ilaçları sakladığını, % 63.2'si üzerinde saklama koşulları ile ilgili herhangi bir uyarı bulunmayan ilaçları buzdolabında ve % 75.7'si soğuk zincir ilaçlarını buzdolabı kapağında sakladığını belirtti. Evdeki ilaçları kullanırken % 70.6'sı son kullanma tarihine dikkat ettiğini ve bunları tekrar kullanmak istediklerinde % 42.2'si hekimden bilgi aldığını bildirdi. İlacın kullanımı ile ilgili bilgileri ve olası yan etkilerini öğrenmek için % 47.6'sının prospektüsten faydalandığı ve %79.1'inin herhangi bir yan etki ile karşılaştığında hekime başvurduğu görüldü.

Tartışma: Bu çalışmanın sonuçları hastaların akılcı ilaç konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Akılcı ilaç kullanımına yönelik eğitim programlarının artırılması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Akılcı ilaç kullanımı, anket, hasta.

Anahtar Kelimeler: Aile, Sağlık, Hemşirelik

Abstract

Aim: In this study we aimed to evaluate the attitude of the patients who about rational drug use applied to Gaziantep University Medical Faculty Research and Practice Hospital.

Material and methods: Two hundred and ninety six patients in Gaziantep University Medical Faculty Research and Practice Hospital were included in the study. The data obtained from patients by questionnaire generated by the Rational Drug Use Unit of Turkish Ministry of Health General Directorate of Pharmaceuticals and Pharmacy. The data were determined as count, percentage and Chi-square test by SPSS (SPSS, version 11.5, Chicago, IL, USA).statistical package program.

Results: 27.7 % of the patients were in the 18-30 age, 59.5 % were female and 48% were primary school graduated.when home drug possession and storage behavior of the participants were evaluated we have seen that 38.5 % of them were keeping the rest of the treatment drugs in refrigerator if there is not any warning about storage conditions and 75.7 % of them kept the cold chain drugs in the refrigerator door. 70.6 of them said that they pay attention to the expiration date of the drugs and 42.2% of them reported that they received information from the physician when they want to use them again. 47.6 % of them reported that they have information about usage and possible side effects of the drugs by using prospectus and 79.1 % of them applied to the physician if any side effects were seen.

Conclusions: This study reveals that the knowledge of the patients about rational drug use is not enough. It is necessary to increase the training programs for rational drug use.

Key words: Rational drug use, patient, questionnaire.

Giriş

Akılcı ilaç kullanımı (AİK) Dünya Sağlık Örgütü tarafından 'kişilerin klinik bulgularına ve bireysel özelliklerine göre uygun ilacı, uygun süre ve dozajda, en düşük fiyata ve kolayca sağlayabilmeleri' olarak tanımlanmıştır (1). Bunun sağlanması için reçetenin uygun yazılmasının yanında, hastanın ilacı nasıl kullanacağı hakkında bilgilendirilmesi ve tedavinin izlenmesi gerekmektedir (2). İlaçlı tedavi hizmetlerinde başarısızlık nedenlerine bakıldığında ilaçların yanlış seçilmesinin yanında düzenlenen tedavinin tam ve doğru olarak uygulanmamasının da önemli rolü olduğu göze çarpmaktadır (3).

İlaç kullanımı ile ilgili rastlanan en önemli problemler, gereğinden fazla sayıda ilacın kullanılması (polifarmasi), hastalara gereksiz ilaç

reçete edilmesi, hastaların belirlenen ilaç tedavisine uymaması, yanlış doz ya da doz aralığında kullanılması, oral kullanım yeterli iken enjektabl formunun kullanılması, o hastalık için doğru ilacın seçilmemesidir (4).

Akılcı olmayan ilaç kullanımı, ölümle de sonuçlanabilen birçok sağlık sorununa sebep olmanın yanı sıra, sağlık harcamalarına önemli bir yük getirmektedir (5). AİK'de hastanın ilacı doğru ve uygun kullanması büyük önem taşımaktadır. Hastanın kendisine doktor veya sağlık personeli tarafından yapılan ilaç kullanımı önerilerine uyması gerekmektedir. İlaçların doğru kullanımı için hem hastaların hem de sağlık personelinin eğitilmesi, bu eğitimin herkese hitap eden bir eğitim olması ve süreklilik göstermesi önemlidir (3).

Türkiye'de AİK ile ilgili yapılan çalışmalar bu konu ile ilgili önemli sorunlar olduğunu ortaya

koymaktadır (6, 7, 8, 9, 10, 11, 12).

Biz bu çalışmamızda uygulamış olduğumuz anketle Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakóltesi Arştırma ve Uygulama Hastanesi'ne başvuran hastaların AİK ile ilgili davranışlarını değerlendirmeye çalıştık.

Materyal Metod

Bu alışma Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakóltesi Arştırma ve Uygulama Hastanesi'nde başvuran 296 hastada yapılmıştır. Hastalara AİK ile ve demografik bilgilerle ilgili soruların olduğu Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel M¼d¼rl¼ė¼ Akılci İlaç Kullanımı şubesi'nden temin edilen anket formu uygulanmıştır. Bu anket formu hastaların yaş, cinsiyet ve eğitim durumunu içeren demografik bilgileri sorgulayan ve bunun yanında hastaların AİK ile ilgili tutumlarını değerlendirmeye y¼nelik toplam 31 soru içermekteydi. Bu sorular evde ilaç bulundurma ve saklama, evde bulundurulan ilaçların kullanımı, reçete yazdırma ve ilaç temini ile ilgili tutumlarını, ilaç kullanımında nelere dikkat ettiklerini, ilaç ve olası yan etkiler ile ilgili hangi yollardan bilgi edindiklerini, hekimi kendilerine ait ¼nemli olabilecek durumlar açısından ne ¼l¼de bilgilendirdiklerini belirleyici nitelikteydi.

Hastalardan elde edilen veriler SPSS for Windows (11.5) kullanılarak sayı, y¼zdelik ve Ki-kare uygunluk testi ile değerlendirildi. $p < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı olarak kabul edildi.

Bulgular

Çalışmaya katılan hastaların % 27.7'si 18-30, % 19.6'sı 31-40, % 24.3'¼ 41-50, %20.3'¼ 51-64 ve % 8.1'i 65 ve ¼st¼ yaşlarındaydı. Hastaların % 59.5'i kadın ve % 40.5'i erkek idi. Eğitim durumları değerlendirildiğinde % 20.6'sının okuma yazma bilmediği, % 48.0'nın ilkokul, % 15.2'sinin lise ve % 14.5'inin y¼ksek ¼ėretim mezunu olduğu, %

1.7'lik gibi k¼¼k bir b¼l¼m¼n¼n ise y¼ksek lisans ya da doktora yaptığı g¼r¼ld¼ (Tablo 1).

Hastaların evde ilaç bulundurma ile ilgili davranışlarına bakıldığında, % 38.5'inin tedavi sonrasında kalan ilaçları gerektiği zaman kullanmak ¼zere sakladığı, bunu takiben % 25.7'lik bir oranının ise yine kullanılmak ¼zere tanıdıklarına verdikleri g¼r¼ld¼. Geri kalanların ise kalan ilaçların değerlendirilmesi için sağlık kuruluşuna (10.1) veya eczaneye (% 3.7) verdikleri, % 6.1'lik bir oranını ise bir şekilde imha yoluna gittiği g¼r¼ld¼ (Tablo 2).

Hastalara evde ilaç saklanmasına y¼nelik sorulara verilen cevaplara g¼re saklama koşulları ile ilgili bir uyarı yoksa çoğunun (% 63.2) buzdolabında saklamayı tercih ettiği, soğuk zincirde saklanması gereken ilaçları genellikle buzdolabının kapağına koymayı (% 75.3) tercih ettikleri kaydedildi (Tablo 3). Evde bulundurdukları ilaçları kullanırken % 71.6'sı son kullanma tarihine baktığını, % 48.5'i ise hastalığa uygunluğuna dikkat ettiğini belirtmiştir. Evde bulundurdukları ilaçları kullanırken % 42.2'si hekime, % 25.7'si ise eczacıya danıştığını belirtirken % 49,9'u hiç kimseye danışmadığını ifade etmiştir. (Tablo 4).

Çalışmaya katılan hastaların % 15.9'unun hasta olmadan ilaç yazdırdığı ve en çok ağrı kesici (% 91.5) ilaç yazdırma eğiliminde oldukları tespit edildi. Hastaların % 22.3'¼ hekime muayene olmadan ilaç temin ettiğini ve % 22'si de komşu ve/veya yakın tavsiyesi ile ilaç aldığını belirtmiştir. Hastaların % 55.1'inin reçete ile ağrı kesici temin ederken, % 24.7'sinin eczaneden reçetesiz temin ettiği, % 16.2'sinin bakkaldan ya da marketten ve % 4.1'inin komşu veya yakınından temin yoluna gittiği g¼r¼ld¼ (Tablo 5).

Hastalandıkları zaman hastaların % 86.8'sinin hekime danıştığı, % 4.4'¼n¼n evde bulunan ilaçlarla tedavi olduğu, % 3.4'¼n¼n eczacıya danıştığı g¼r¼ld¼

(Tablo 6).

Hastaların ilaç kullanımı ile ilgili davranışları değerlendirildiğinde şikayeti geçene kadar kullananlarla hekim/eczacının önerdiği sürede kullananların eşit oranda olduğu (% 33.4) , % 332.8'inin ise ilaç bitene kadar kullanmayı tercih ettiği görüldü (Tablo 7). Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetlerde hastaların % 52'si muayene olmadan ilaç kullanmadığını, % 36.1'i muayene olmadan ilaç kullandığını, % 11.8'i ise muayene olmadan kullanıp iyi hissedince ilacı kestiğini belirtmiştir. Hastaların % 65'i düzenli vitamin kullanmadığını belirtirken, % 22'si belirli aralıklarda, % 12.5'i ise sadece kendini kötü hissedince vitamin kullandığını söylemiştir (Tablo 7).

Hastaların % 47.6'sı ilaç ve olası yan etkisi ile ilgili bilgi edinmek için ilaç prospektüsünden faydalanırken, % 32.4'ü hekime, % 16.6'sı eczacıya danıştığını belirtmiştir (Tablo 8). Bunun yanında hastaların % 94.3'ü kullandığı ilaç veya kronik hastalıklar ve % 85.5'i besin veya ilaç alerjisi hakkında hekimleri bilgilendirdiklerini söylemişlerdir (Tablo 9).

Hastaların AİK ile ilgili davranışlarının yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre karşılaştırılması yapıldı (Tablo 10).

Çalışmaya katılan hastaların yaş grupları ile aldığı ilacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etme ve düzenli vitamin, mineral desteği kullanmaları arasında anlamlı fark olduğu görüldü (p0.05). Aldığı ilacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etmeme davranışının yaş düştükçe azaldığı, 18-30 yaş arasında olan hastalarda (fark yaratan grup) diğerlerine göre anlamlı olarak daha az olduğu görüldü..

Diğer taraftan, düzenli vitamin, mineral desteği kullanma açısından fark yaratan grubun 51 ve↑ yaş

grubunun olduğu ve bu grubun diğerlerine oranla daha fazla düzenli vitamin, mineral desteği aldığı görüldü (Tablo 10).

Hastaların eğitim durumları ile hasta olmadan ilaç yazdırıp/ satın alıp evde bulundurma, hekime muayene olmadan eczaneden ilaç alma, aldığı ilacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etme davranışları arasında anlamlı fark olduğu görüldü (p0.05). Hasta olmadan ilaç yazdırıp/ satın alıp evde bulundurma davranışının eğitim seviyesi arttıkça daha fazla görüldüğü ve bu oranın en fazla yükseköğretim mezunu ve /veya yüksek lisans /doktora yapanlarda (fark yaratan grup) olduğu tespit edildi. Aldığı ilacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etmeyenlerin oranının eğitim düzeyi yükseldikçe düştüğü ve en az yükseköğretim mezunu ve /veya yüksek lisans /doktora yapan (fark yaratan grup) grupta olduğu görüldü. Hekime muayene olmadan eczaneden ilaç alma durumlarının ise en az okur-yazar olmayanlarda (fark yaratan grup) olduğu ve eğitim seviyesi arttıkça bu davranışın da arttığı görüldü (Tablo 10).

Tartışma

AİK öncelikle gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, tüm ülkelerde her kesimi ilgilendiren ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. DSÖ tarafından yayımlanan bildirimlerde dünya genelinde ilaçların %50'sinden fazlasının uygun olmayan biçimde reçete edildiği, hazırlandığı veya satıldığı, bunun yanında hastaların yarısından fazlasının da ilaçlarını doğru şekilde kullanmadığını bildirmiştir (13, 14).

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sağlık harcamalarına ayrılan bütçelerinin büyük bir kısmı ilaca ayrılmakta olup ülkemizde de bu oran azımsanamayacak kadar büyüktür. Türkiye'de 2000 yılında yapılmış olan ilaç ve diğer tıbbi sarf malzemesi harcamalarının toplam sağlık

harcamalarının yaklaşık üçte birini oluşturduğu bildirilmiştir (15).

Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'ne başvuran hastaların AİK ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmaya katılan hastaların evde ilaç bulundurma ile ilgili davranışlarını belirlemek amacıyla sordüğümüz sorulara verilen cevaplarda, % 38.5'lik gibi yüksek bir oranının tedavi sonrasında kalan ilaçları gerektiği zaman kullanmak üzere sakladığı, bunu takiben % 25.7'lik bir oranının ise yine kullanılmak üzere tanıdıklarına verdikleri görüldü. Toplam olarak bakıldığında % 64.2'lik bir oranda tedavi sonrasında kalan ilaçlar bir şekilde tekrar kullanılmaktadır. Türkiye'deki 11 ili kapsayan bir çalışmada (16) çalışmasında da katılımcıların % 52.9'u evinde şu anda kullanmadığı bir ilaç olduğunu söylemiştir.

Çalışmaya katılan hastaların % 15.9'unun hasta olmadan ilaç yazdırdığı ve en çok ağrı kesici (% 91.5) ilaç yazdırma eğiliminde oldukları tespit edildi. Hastaların % 22.3'ü ise hekime muayene olmadan ilaç temin ettiğini belirtmiştir. Bizim çalışmamıza benzer olarak Yılmaz ve ark'nın (10) kadınların AİK ile ilgili davranışlarının değerlendirdiği bir çalışmada kadınların %13.9'unun ilacını reçetesiz aldığı belirlenmiştir. Bu konu ile ilgili diğer çalışmalarda ise bu oranların daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ankara'da AİK'ye yönelik yapılan bir pilot çalışmada bireylerin %75.5'nin hekimine danışmadan ilaç kullandığı (17). yine Ankara'da birinci basamakta yapılmış başka bir çalışmada, hastaların %31,9'unun hekime gitmeden eczaneden ilaç aldığı (18), İstanbul'da 1999

yılında birinci basamakta çocuklarına solunum yolu enfeksiyonu tanısı konmuş ebeveynlerle yapılmış bir çalışmada, ebeveynlerin %60.2'sinin hekime başvuru öncesi çocuğuna ilaç verdiği (19), Ankara'da üniversite öğrencileri arasında yapılmış bir çalışmada, katılımcıların %90.2'sinin hekime gitmeden ilaç kullandığı (17),. Isparta'da 2003 yılında birinci basamakta yapılmış bir çalışmada, hastaların %42.9'unun sağlık ocağına başvuru öncesi ilaç kullandığı ve eğitim düzeyi arttıkça ilaç kullanım sıklığının arttığı (20), Adana'daki çalışmada ise hastaların % 46.9'unun hekime danışmadan ilaç kullandığı bildirilmiştir (11). Türkiye'deki 11 ili kapsayan bir diğer çalışmada ise hastaların % 44.3'ü hastalandığınızda hekime gitmeden eczaneden ilaç alırmısınız sorusuna evet cevabını vermiştir.

Bu çalışmada hastaların % 9'u her gün düzenli vitamin kullandığını belirtmiştir. Bu bulguya paralel olarak bir çalışmada ilaç yazdırma amacıyla hekime başvuran hastaların % 11.4'ü vitamin, mineral içeren ilaçları yazdırma eğiliminde olduğu belirtilmiştir (16). Çalışmamızın bulgularına göre grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetlerde muayene olmadan ilaç kullananların %36.1, muayene olmadan kullanıp iyi hissedince kesenlerin % 11.8 oranında olduğu görüldü. Karataş ve ark. çalışmasında katılımcıların % 16,7'si sıklıkla, % 77.6'sı bazen grip-soğuk algınlığı gibi durumlarda doktora sormadan antibiyotik kullandıklarını söylemişlerdir. Toplam olarak bakıldığında bizim çalışmamızda grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetlerde muayene olmadan ilaç kullanma oranı daha düşük bulunmuştur.

Çalışmamızda hastaların % 22'si komşu ve/veya yakın tavsiyesiyle ilaç yazdırdığını ve % 5.1'i evde buldukları ilaçları tekrar kullanırken tanıdık, komşu ya da akrabadan bilgi aldığını belirtmiştir. Bizim çalışmamıza benzer olarak Adana'daki

çalışmada da komşu katılımcıların % 14.8'inin akraba, arkadaş, komşu tavsiyesiyle ilaç kullandıkları, % 17.2'sinin akraba, arkadaş, komşularına ilaç tavsiye ettikleri kaydedilmiştir (11). Bunun yanında bu konu ile ilgili diğer çalışmalarda hastaların ilaç kullanırken çevreden etkilenme oranının nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Yılmaz ve ark.'nın (11) kadınların ilaç kullanımını değerlendirdiği çalışmasında katılımcıların %24,7'sinin başkasına iyi gelen ilacı kullandığını, %29.6'sının başkasına ilaç önerdiği kaydedildi. Bir diğer çalışmada ise hastaların %54.5'inin hastalandığında yakınlarının kendilerine ilaç tavsiye ettiği, %30.8'inin de hastalandığında yakınlarından ilaç aldığı belirlenmiştir (16).

İlacın uygun koşullarda saklanması AİK'yi etkileyen bir faktördür. Çünkü ilaçlar birçok kimyasal madde ihtiva ettiği için uygun saklama koşullarında muhafaza edilmediği takdirde çok zararlı şekillere dönüşebilirler. Bu çalışmada katılan hastaların % 63.2'si saklama koşulları ile ilgili bir uyarı yoksa buzdolabında saklamayı tercih ettiği, soğuk zincirde saklanması gereken ilaçları genellikle buzdolabının kapağına koymayı (% 75.3) tercih ettikleri kaydedildi. Karataş ve ark.'nın çalışmasında katılımcıların % 53.1'i ilaçları buzdolabında, % 9.1'i ilaç dolabında, % 26.3'ü serin bir yerde, % 11.5'i uygunsuz koşullarda (sıcakta, güneşte vb.) sakladıklarını belirtmişlerdir (11). Özyiğit ve ark.'nın üniversite öğrencilerini kapsayan çalışmasında katılımcıların % 33.6'sının ilaçları uygun koşullarda saklamadıkları tespit edilmiştir. Belçika'da yapılan bir çalışmada da benzer olarak ilaç kullanıcılarının 1/3 lük bir kısmının ilaçları uygunsuz koşullarda sakladığı ve bu konuya yeterince önem verilmediği vurgulanmaktadır

(21).

Bizim çalışmamızda evde bulundurulmuş ilaçları tekrar kullanırken dikkat edilen noktalar sorulduğunda % 71.6'sı son kullanma tarihine baktığını belirttiler. Karataş ve ark.'nın çalışmasında da ilaçları kullanmadan önce son kullanma tarihine bakar mısınız sorusuna katılımcıların % 87.6'sı evet, % 7.1'i bazen, % 5.3'ü hayır cevabını vermişlerdir (11).

Çalışmamızda hastaların % 86.8'i hastalandıkları zaman hekime danıştığını, % 4.4'ü evde bulunan ilaçlarla tedavi olduğunu, % 3.4'ü eczacıya danıştığını beyan etti. Evde bulundurdukları ilaçları kullanırken % 42.2'si hekime, % 25.7'si ise eczacıya danıştığını belirtirken % 49.9'u hiç kimseye danışmadığını belirtti. Mollahaliloğlu'nun (16) Türkiye'deki 11 ili kapsayan çalışmasında hastaların %51.4'ü hastalandıklarında ilk olarak hekime gittiğini, %37.4'ü evdeki ilaçlarını kullandığını beyan etmiştir. Ankara'da 1999-2000 yılları arasında birinci basamakta yapılan çalışmada ise hastaların rahatsızlandıklarında %24'ünün ilk olarak hekime gittiği, %65.5'inin ilk olarak evdeki ilaçları kullandığı (18), Erzurum'da 2005 yılında yürütülen bir çalışmada hasta olduklarında katılımcıların %63.5'inin ilk olarak evdeki ilacı kullandığı, %25'inin ise hekime başvurduğu bildirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, orta/yükseköğrenim mezunu katılımcıların hastalandıklarında hekime başvurma oranının, okuryazar olmayanlara göre iki kat fazla olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu bildirilmiştir. (8). Özçelikay'ın Ankara'da bir eğitim hastanesinde yaptığı bir çalışmada katılımcıların %56.6'sı (9), yine Ankara'da bir üniversite hastanesinde yürütülmüş bir çalışmada katılımcıların %69.5'i hasta olduklarında hekime başvurduklarını bildirilmiştir (22). Bu çalışmalarla kıyaslandığında bizim çalışmamızda hastalanma durumunda öncelikle hekime danışma

oranı daha yüksektir.

Çalışmamızda hastaların ilaç kullanımı ile ilgili davranışları değerlendirildiğinde hekim/eczacının önerdiği sürede kullananların % 33.4 gibi düşük bir oranda olduğu görüldü. Özçelikay ve arkadaşlarının çalışmasında öğrencilerin %13.1'nin kendilerini iyi hissettikleri zaman ilacı bıraktığını belirtmişlerdir (17). Bir diğer çalışmada ise bu oranın çok daha yüksek olduğu, daha önce hekimin önerdiği ilaçları kullanılması gereken süreden önce bıraktığınız oldu mu sorusuna katılımcıların % 27'si evet, % 43.5'i bazen olarak (toplamda % 70.5) bildirdiği kaydedilmiştir (16). Özyiğit ve ark.'nın çalışmasında ise üniversite öğrencilerinin % 67.8'i hekimin önerdiği süreye kadar ilacı kullandıklarını belirtmişlerdir. Akılcı İlaç kullanımında, hekimin önerdiği sürede ilaç kullanma tedavi için gerekliliktir. Özellikle antibiyotik kullanımı esnasında bu konuya gereken önem verilmemekte, hekimin önerdiği dozdan daha az sürede ilaç kullanılmakta ve ilaca karşı direnç gelişimi süratlendirilmektedir.

Hastaların ilaç ve olası yan etkisi ile ilgili bilgi edinme yolu sorulduğunda % 32.4'ü hekime, % 16.6'sı eczacıya danıştığını ve % 47.6'sı ise ilaç prospektüsünden faydalandığını belirtmiştir. Karataş ve ark çalışmasında ise yan etki görüldüğünde veya ilaçtan yarar görmüyorsanız doktora başvurur musunuz sorusunu katılımcıların % 89.0'u evet, % 6.7'si bazen, % 4.3'ü ise hayır şeklinde yanıtlamıştır (11). Bir diğer çalışmada ise reçetede ilaçların hepsinin veya bir kısmının nasıl kullanılacağını hastaların % 80.2'sinin "reçeteyi yazan hekimden", %17.4'ünün "eczacıdan" öğrendiğini kaydetmiştir. (16).

Bu çalışmada hastaların yaş, cinsiyet ve eğitim

durumları ile AİK ile ilgili davranışları arasındaki ilişki de değerlendirildi. Hastaların aldığı ilacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etmeme durumları ile eğitimleri arasında ilişki vardı. Bu davranışı en az gösteren ve farklılık yaratan grubun yükseköğretim ve/veya y. lisans/doktora mezunu olanların olduğu görüldü. Yılmaz ve arkadaşlarının bir grup kadın hastada yapmış olduğu çalışmada da kadınların reçeteyi okuma ve ilacı zamanında almaları ile hem eğitim durumları, hem de yaşlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu kaydedilmiştir. Çalışmamızda aynı zamanda hastaların hasta olmadan ilaç yazdırıp/ satın alıp evde bulundurma, hekime muayene olmadan eczaneden ilaç alma ve eğitimleri arasında ilişki olduğunu ve bu davranışı en fazla gösteren ve farklılık yaratan grubun yükseköğretim ve/veya yüksek lisans/doktora mezunu olanların olduğunu gördük. Mollahaliloğlu'nun (16) çalışmasında da hastaların hekime gitmeden, eczaneden ilaç alma durumları ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ve bu davranışı en fazla üniversite ve üzeri mezunlarının sergilediği görülmektedir. Vançelik ve ark. ise hastaların evde var olan ilacı kullanma yüzdeleri ile eğitim düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğunu, okur-yazar olmayan ve ilköğretim mezunu olan kişilerin evde var olan ilacı kullanma yüzdelerini daha yüksek olduğunu kaydetmiştir. Bizim çalışmamızda aynı zamanda düzenli vitamin, mineral desteği kullanma ile hastaların yaşları arasında anlamlı farklılık olduğu görüldü. 51 yaş ve üstü olanların diğerlerine göre yaklaşık olarak 2 kat daha fazla bu davranışı sergilediği görüldü. Bizim çalışmamız ve yapılan diğer çalışmalar bazı noktalarda birbirinden farklılıklar göstermekle beraber, hastaların AİK ile ilgili bilgi ve tutumlarının eğitim düzeyi ve yaş durumundan etkilenebildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma hastaların AİK ile ilgili bilgi ve tutumlarında bazı noktalarda geçmiş yıllarda yapılan çalışmalara göre düzelme olduğunu göstermekle beraber birçok yanlışlıkların da olduğunu ve hastaların akılcı ilaç

konusundaki bilgilerinin yetersizliğini ortaya koymaktadır. AİK'in yaygınlaştırması için farmakoloji bölümlerinden de destek sağlanarak topluma yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılmasının faydalı olabileceğini düşünmekteyiz.

Tablo 1. Hastaların demografik özellikleri

Demografik özellikler		N (%)
Yaş	18 -30	82 (27.7)
	31-40	58 (19.6)
	41-50	72 (24.3)
	51-64	60 (20.3)
	65 ve üzeri	24 (8.1)
Cinsiyet	Kadın	176 (59.5)
	Erkek	120 (40.5)
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	61 (20.6)
	İlköğretim	142 (48.0)
	Lise	45 (15.2)
	Yükseköğretim	43 (14.5)
	Yüksek lisans/doktora	5(1.7)

Tablo 2. Hastaların evde ilaç bulundurma ile ilgili davranışları

		N(%)
Aile bireylerinin tedavi sonrasında arta kalan ilaçlarına yapılan işlem	Gerektiği zaman kullanmak üzere saklayanlar	114 (38.5)
	Sağlık kuruluşuna verenler	47 (15.9)
	Eczaneye verenler	30 (10.1)
	İsteyen tanıdıklara verenler	11 (3.7)
	Çöpe atanlar	76 (25.7)
	Tuvalete atanlar	2 (0.7)
		16 (5.4)
Evde hiç kullanılmamış veya yarım kalmış ilaç bulundurma	Hiç bulundurmayan	125 (42.2)
	1-5 kutu	118 (39.9)
	6-10 kutu	28 (9.5)
	10'dan fazla kutu	25 (8.4)
Kutusu bile açılmadan son kullanım tarihi geçtiği için ilaç atma	1-3 kutu	61 (20.6)
	4-7 kutu	25 (8.4)
	8-10 kutu	16 (5.4)
	10 kutudan fazla	18 (6.1)
	Hiç atmayan	176 (59.5)

Tablo 3. Hastaların evde ilaç saklanması ile ilgili tutumları

		N (%)
Saklama koşulları ile ilgili uyarı bulunmayan ilacın saklanması	Buzdolabında	187 (63.2)
	Buzlukta /derin dondurucuda	5 (1.7)
	Oda sıcaklığında, serin ve kuru yerde	104 (35.1)
Soğuk zincir ilacının saklanması	Buzdolabının kapağı	224 (75.3)
	Buzdolabının rafı	69 (23.7)
	Buzluk/derin dondurucu	3 (1)

Tablo 4. Hastaların evde bulundurulan ilaçların kullanımı ile ilgili davranışları

		N (%)
Evde bulundurulan ilaçlar tekrar kullanırken dikkat edilen noktalar*	Hastalığa uygunluğu	144 (48.6)
	Son kullanım tarihinin dolmuş olması	212 (71.6)
	Şurup,süspansiyon, göz damlası gibi ilaç formlarının kullanma tarihindeki süreleri aşmamış olması	24 (8.1)
	Ambalajın bozulmamış olması	26 (8.8)
	Hiçbirine dikkat etmeme	5 (1.7)
Evde bulundurulan ilaçlar tekrar kullanırken bilgi alınan kişi	Hekim	125 (42.2)
	Eczacı	76 (25.7)
	Hemşire, sağlık görevlisi	9 (3.0)
	Tanıdık/komşu/akraba	15 (5.1)
	Hiç kimse	59 (19.9)
	Diğer	12 (4.1)

*Birden fazla cevap vardır

Tablo 5. Hastaların reçete yazdırma ve ilaç temini ile ilgili davranışları

	N (%)
Hasta olmadan ilaç yazdıranlar	47 (15.9)
Hasta olmadan yazdırılan ilaçlar	
Ağrı kesiciler	43 (91.5)
Soğuk algınlığı ilaçları	4 (8.5)
Hekime muayene olmadan eczaneden ilaç alanlar	66 (22.3)
Komşu ve/veya yakın tavsiyesiyle ilaç yazdıranlar	65 (22.0)
Ağrı kesici temin yolu	
Reçete ile eczaneden alanlar	163 (55.1)
Reçetesiz eczaneden alanlar	73 (24.7)
Komşudan tanıdıktan alanlar	12 (4.1)
Bakkaldan, marketten alanlar	48 (16.2)

Tablo 6. Hastaların hastalık durumundaki davranışları

	N
Hekime danışanlar	257 (86.8)
Eczacıya danışanlar	10 (3.4)
Hemşire, sağlık memuru veya sağlık personeline danışanlar	9 (3.0)
Tanıdık/komşu/akrabaya danışanlar	1 (0.3)
Bitkisel tedavi yöntemlerini deneyenler	3 (1.0)
Evde bulunan ilaçlarla tedavi olanlar	13 (4.4)
Aynı hastalığı geçirmiş olanlara soranlar	3 (1.0)

Tablo 7. Hastaların ilaç kullanımı ile ilgili davranışları ve etkileyen faktörler

		N (%)
İlaç bitene kadar kullananlar		97 (32.8)
Şikayeti geçene kadar kullananlar		99 (33.4)
Hekimin verdiği ilacı kullanma süresi	Hekim/eczacının önerdiği sürede kullananlar	99 (33.4)
	Diğer	1 (0.3)
Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetlerde ilaç kullanımı	Muayene olmadan kullananlar	107 (36.1)
	Muayene olmadan kullanıp iyi hissedince kesenler	35 (11.8)
	Muayene olmadan ilaç kullanmayanlar	154 (52.0)
Düzenli vitamin kullanımı	Hergün	27 (9.2)
	Haftada 2-3 kez	22 (7.4)
	Ayda 3-4 kez	16 (5.4)
	Sadece kendini kötü hissedince	37 (12.5)
	Hiç kullanmayan	194(65.5)
İlaç kullanırken tercih edilen uygulama şekli	Enjektabl tercih eden	186 (62.8)
	Ağızdan almayı tercih eden	78 (26.4)
	Hap yutmak istemeyen	32 (10.8)

Tablo 8. Hastaların ilaç ve olası yan etkisi ile ilgili bilgi edinme yolu

Bilgi edinme yolu	N (%)
Hekim	96 (32.4)
Eczacı	49 (16.6)
Yardımcı sağlık personeli	8 (2.7)
İlaç prospektüsü	141 (47.6)
İnternet	2 (0.7)

Tablo 9. Hastaların hekimleri kendilerine ait önemli olabilecek durumlar açısından bilgilendirmeleri

	N (%)
Kullandığı ilaç veya kronik hastalıkları hakkında hekimleri bilgilendirme	
Evet	279 (94.3)
Hayır	17 (5.7)
Besin veya ilaç alerjisi varsa hekim ve ilgili sağlık personelinin bilgilendirme	
Evet	253 (85.5)
Hayır	19 (6.4)
Hekim sorarsa	24 (8.1)

Tablo 10. Hastaların akılcı ilaç kullanımı ile ilgili davranışlarının yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre dağılımı.

Hastaların akılcı ilaç kullanımı ile ilgili bazı davranışları								
Demografik özellikler	Hasta olmadan ilaç yazdırıp/satın alıp evde bulunduran	Komşu/yakın tavsiyesiyle ilaç alan	Tanıdıklarına ilaç tavsiyesinde bulunan	Hekime kullandığı ilaç/rapor/kronik hastalıkla ilgili bilgi vermeyen	Grip, nezlede muayenesiz antibiyotik kullanan	Hekime muayene olmadan eczaneden ilaç alan	Aldığı İlacın reçetede ilaç olup olmadığını kontrol etmeyen	düzenli vitamin, mineral desteği kullanan
Yaş								
18-30	15 (18.5)	19 (23.5)	20 (24.7)	6 (7.4)	32 (39.5)	22 (27.2)	29 (35.8)	12 (14.8)
31-40	9 (15.5)	6 (10.3)	11 (10.3)	6 (10.3)	18 (31.0)	10 (17.2)	24 (41.4)	11 (18.0)
41-50	10 (13.7)	18 (24.7)	18 (19.0)	2 (73.0)	33 (45.2)	17 (23.3)	26 (82.2)	13 (17.8)
51 ve ↑	13 (15.5)	22 (26.1)	18 (21.4)	3 (78.6)	24 (28.6)	17(20.2)	40 (35.6)	29 (34.5)
Test	$\chi^2 = 0.694$ P= 0.874	$\chi^2 = 5.859$ P= 0.119	$\chi^2 = 0.717$ P= 0.869	$\chi^2 = 0.201$ P= 4.63	$\chi^2 = 0.125$ P= 5.737	$\chi^2 = 2208$ P= 0.530	$\chi^2 = 11.88$ P= 0.011	$\chi^2 = 11.88$ P= 0.011
Cinsiyet								
Kadın	30 (17.0)	36 (17.0)	36 (17.0)	13 (7.4)	59 (33.5)	42 (23.9)	78 (44.3)	36 (33.5)
Erkek	7 (14.02)	29 (20.5)	30 (25.0)	4 (3.3)	48 (40.0)	24 (20.0)	41 (34.2)	29 (24.2)
Test	$\chi^2 = 0.443$ P= 0.506	$\chi^2 = 0.574$ P= 0.449	$\chi^2 = 0.851$ P= 0.356	$\chi^2 = 2.165$ P= 0.141	$\chi^2 = 1.297$ P= 0.255	$\chi^2 = 0.615$ P= 0.433	$\chi^2 = 3.059$ P= 0.080	$\chi^2 = 1.297$ P= 0.255
Eğitim durumu								
Okur-yazar değil								
İlköğretim	5 (8.2)	12 (19.7)	12 (19.7)	4 (6.6)	20 (32.8)	10 (16.4)	32 (52.5)	17 (27.9)
Lise	20 (14.1)	33 (23.2)	32 (22.5)	9 (6.3)	49 (34.5)	28 (29.7)	60 (42.3)	29 (20.4)
Yükseköğretim, y. lisans/doktora	8 (17.8)	5 (11.1)	6 (13.3)	2 (4.2)	16 (35.6)	10 (22.3)	14 (31.1)	12 (26.7)
	14 (29.2)	15 (31.3)	16 (33.3)	2 (5.7)	22 (45.8)	18 (37.5)	13 (27.1)	7 (14.6)
Test	$\chi^2 = 9.504$ P= 0.023	$\chi^2 = 5.830$ P= 0.120	$\chi^2 = 5.709$ P= 0.127	$\chi^2 = 0.528$ P= 0.913	$\chi^2 = 2.422$ P= 0.490	$\chi^2 = 8.716$ P= 0.043	$\chi^2 = 9.044$ P= 0.029	$\chi^2 = 3.544$ P= 0.315

Kaynaklar

1. World Health Organization, "The Rational Use of Drugs" Report of the Conference of Experts, Nairobi 25-29 November 1985.
2. de Vries TPGM, Henning RH, Hogerzeil HV, Fresle DA. Guide to good prescribing a practical manual. World Health Organization, Geneva, 1997.
3. Gökalp O, Mollaoğlu H. Uygun suz ila kullanımı. SDÜ Tıp Fak Derg. 2003; 10(2): 17-20.
4. Le Grand A, Hogerzeil HV, Haaijer-Ruskamp FM. Intervention research in rational use of drugs: a review. Health Policy Plan. 1999; 14(2):89-102.
5. Aydın B, Gelal A. Akılci ilaç kullanımı: yaygınlaştırılması ve tıp eğitiminin rolü. DEÜ Tıp Fak Derg. 2010; 26(1): 57-63.
6. Akıcı A, Uğurlu MÜ, Gönül N ve diğerleri. Pratisyen hekimlerin akılci ilaç kullanımı konusunda bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 2002; 11(7):253-6.
7. Arslan ř, Atalay A, Gökçe-Kutsal Y. Yaşlılarda ilaç tüketimi. Geriatri 2000; 3(2):56-60.
8. Vançelik S, alıkoğlu O, Güraksın A, Beyhun E. Erzurum il merkezindeki erişkinlerin ilaç kullanım davranışları ve ilişkili faktörler. Toplum Hek. Bult 2006; 5(2):33-38
9. Özçelikay G. Akılci ilaç kullanımı üzerinde bir pilot alışma. Ankara Ecz Fak Derg 2001; 30(2):9-18.
10. Yılmaz M, Güler N, Güler G, Kocataş S. Bir grup kadının ilaç kullanımı ile ilgili bazı davranışları: Akılci mı? Cumhuriyet Tıp Derg 2011; 33: 266-277.
11. Karataş Y, Dinler B, Erdoğdu T, Ertuğ P, Seydaoğlu G. ukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Balcalı Hastanesi'ne Başvuran Hasta ve Hasta Yakınlarının İlaç Kullanım Alışkanlıklarının Belirlenmesi Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi (Journal of Cukurova University Faculty of Medicine) 2012; 37(1):1-8
12. Özyiğit F, Arıkan İ. Kütahya ilinde üniversite öğrencilerinin akılci ilaç kullanımı hakkında bilgi, tutum ve davranışları. University Students' Attitudes and Behaviors on Rational Drug use Knowledge, in Kütahya province. Bozok Tıp Derg 2015; 5(1):47-52 Bozok Med J 2015; 10(1):47-52
13. World Health Organization (WHO). Promoting rational use of medicines: core components. WHO Policy Perspectives on Medicines no 5. WHO/EDM/2002.3. Geneva, WHO, 2002.
14. Holloway K, van Dijk L. The World Medicines Situation 2011-Rational use of medicines. WHO, Geneva, 2011.
15. Mollahaliloğlu S, Özbay H, Özgen H ve ark. Türkiye Ulusal Sağlık Hesapları eds. Türkiye Ulusal Sağlık Hesapları. Hane halkı sağlık harcamaları 2002-2003. Ankara. Alban Yayınları. 2006. p. 1-92.
16. Mollahaliloğlu S, Toplumun Akılci İlaç Kullanımına Bakışı, Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü Ankara, 2011. ISBN NO: 978-975-590-394-1
17. Özçelikay G, Asil E, Köse K. A study on seeing a physician and self-medication habits of the students of Ankara University. J Fac Pharm. 1996; 24(1):21-31.
18. Mollahaliloğlu S. Ankara İl Merkezinde Bulunan Sağlık Ocaklarında Yazılan Reçetelerin Değerlendirilmesi, Halk Sağlığı Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2000, Ankara
19. Akıcı A, Kalaa S, Uğurlu MU, Oktay S. Prescribing habits of general practitioners in the treatment of childhood respiratory-tract infections. Eur J Clin Pharmacol. 2004; 60(3):211-6.
20. Uskun E, Uskun SB, Öztürk M, Kişiğoğlu AN. Sağlık ocağına başvuru öncesi ilaç kullanımı. Sted 2004; 13(12): 451-454.
21. Sorensen L, Stokes JA, Purdie DM, Woodward M, Roberts MS. Medication management at home: medication-related risk factors associated with poor health outcomes. Age Ageing. 2005; 34(6):626-32.
22. Özkan S, Özbay OD, Aksakal FN, İlhan MN, Aycan S. Bir üniversite hastanesine başvuran hastaların hasta olduklarındaki tutumları ve ilaç kullanım alışkanlıkları. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 2005; 4: 223-37.